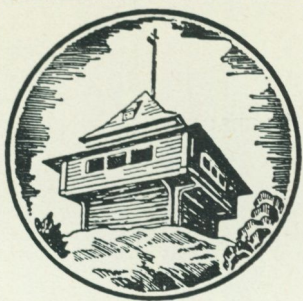

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1965

Redaktion:

GÖSTA BERG · HANS HANSSON

SAM OWEN JANSSON · MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar några delar av den stora polykroma servis med släktens Grills vapen, vilken på beställning utfördes i Kina omkring 1740, troligen efter förlagor av Christian Precht. Servisen har 1964 förvärvats till Nordiska museet. Se vidare härom Erik Andréns uppsats i denna årsbok.

The colour picture on the cover shows some of the pieces from the large Chinese porcelain service decorated with the Grill family coat-of-arms which was acquired by the Nordic Museum in 1964. This service was ordered from China in about 1740, and was probably designed by Christian Precht. See also Erik Andréns article in this year book.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1965
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

TAPETMÅLERI FRÅN

CARL FREDRIK TORSSSELIOUS MOTIVKRETS

i Nordiska museets samlingar

av Sigurd Wallin

Ett hantverkshistoriskt nyförvärv, betydelsefullt i en säregen grad, har skett genom att museet förvärvat äganderätten till stockholmsmålaren Carl Fredrik Torsselius tapetmålarbok från 1700-talet. Den bär på varje blad en akvarell med schemat för dekoreringen av en rumsinteriör visande brett väggfält, smala pilasterfält, dörröverstycke och panelverk. Färgkompositionerna växla från blad till blad och mönstervariationer inom en och samma bild mångdubbla den repertoar som ryms på de över sjuttio bladen. Som en yrkesmålares samlade förråd av mönster, egenhändigt sammanställt, är denna tapetmålarbok ett högst upplysande dokument och därtill närmast ett unikum. Från målarverkstaden kom den direkt till storsamlaren Christoffer Eichhorn och från honom till Nationalmuseum, varifrån den nu genom byte övergått till Nordiska museet. Det hör till historien att tapetmålarboken ändå är långt ifrån ny i vårt museum. Den har nämligen ända sedan Gustaf Upmarks tid funnits här som lån och varit flitigt studerad i samband med museets fortlöpande arbete med historisk herrgårds- och stadskultur. Ägobytet har därför kunnat direkt utlösa förverkligandet av länge närda planer på en utförlig publicering av den stora tapetmålarboken.

Det har under årens lopp blivit ett stående intresse vid umgänget med 1700-talets rikhaltiga rumsinredningskonst att spana efter tapetsviter som utförts direkt efter ett mönster i målarboken. Men detta sökande har förblivit resultatlöst i en om möjligt ännu

högre grad än t. ex. letandet efter herrgårdar som planlagts direkt efter Carl Wijnblads "Fyrtio våningshus". Förklaringarna kunna vara flera. Tapeter är en modevara som försvinner eller döljs under idel nya lager. Hovmålaren Torsselius egna bostäder exemplifiera det förhållandet totalt. Att så oändligt mycket av varan från detta tidevarv dock finnes kvar vittnar om att det gäller en verklig högperiod. Detsamma gör frekvensen inom tapetmålaryrket. I Stockholm ha ett par tiotal yrkesmän samtidigt kunnat vara specialiserade på tapetmåleri, medan ämbetsmålarnas flertal jämte sin allmänna praktik också kunde måla tapeter, t. ex. just Torsselius.

I stället för att visa upp rumsdekorationer som beställts direkt efter hans mönsterbok är man alltså nu hänvisad till mera allmänna jämförelser genom att kring bevarade tapeter gruppera besläktade motiv ur mönsterboken. Den enskilda verkstadens roll i den stora produktionen kan på så sätt belysas och ge sitt bidrag till översiktlighet och gruppering inom ett stort och övervägande anonymt konsthantverksmaterial. För en exemplifiering härav i kortaste sammandrag erbjuder redan museet ett överflöd i sina uppbyggda interiörer eller samlingarna av enstaka tapetfält. Det mångdubbelt rikare förråd som finnes samlat i bild från studieresorna behöver ej ens anlitas, när det som här gäller ett påpekande av Torsseliusbokens förhållande till periodens rumsdekorationer.

Carl Fredrik Torsselius unga dagar som gesäll inföllo på 1780- och 90-talen. Det var ett tidsskede då modestilarna växlat i så hastig takt att man hade i friskt minne både en och två föregående stilar. Och åtminstone i vårt provinsiiellt färgade modeområde kunde man njuta deras former i tolerant gemenskap. Rokoko, tidig gustaviansk stil och nymodern sengustaviansk klassicism uppträdde ganska oförmedlat tillsammans och kunde i varje fall utövas omväxlande av en och samma dekoratör. Torsselius bok illustrerar detta förhållande på det tydligaste sätt.

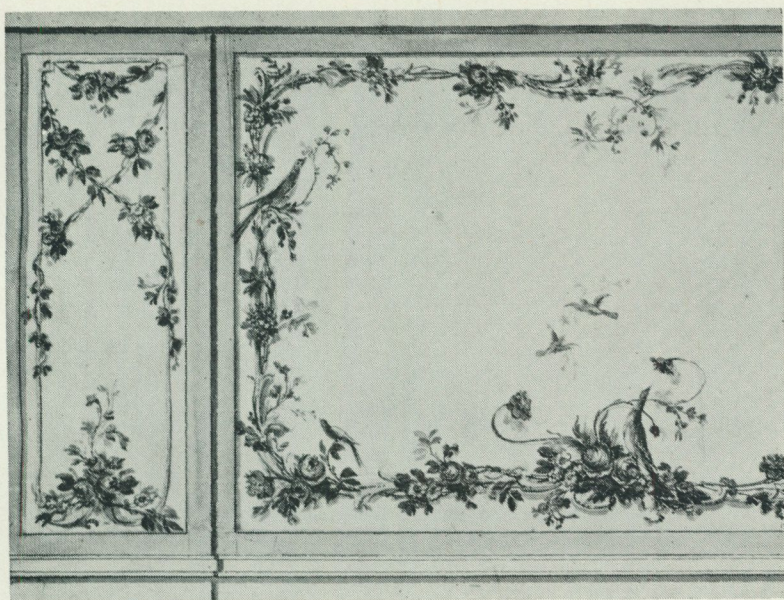
Ett stilrent rokokorum från ett rivet stockholmshus — Drottninggatan 68, nu i Nordiska museets högreståndsavdelning — har ljusa väggfält i oljemålning på väv med blomrankor i påfallande lätta och veka former som ramverk (bild 1). Tyngdpunkter markeras genom fylligare grupper av blommor och frukter och den luftiga

vegetationen livas av en och annan graciöst poserande fågel (bild 3). Färgerna lysa lätta och klara. Hos Torsselius motsvaras denna art av en komposition (bild 2, Torsselius N:o 21) med blombård i samma fria naturalism, blott med givmildare rosenfång och fladder av sångfåglar. Färgskalan är lika brokigt glad, fonden lika lättsamt vit. Torsselius har också en bård (bild 5, N:o 5) av konvolvulusranka lindad kring en smal stav. Både blommor och blad äro frodigare men av samma skapnad och kulör som i rummet från Drottninggatan. En tunnare ranka hos Torsselius (bild 4, N:o 24) bär spår av gustaviansk smak i sin regelbundnare lindning kring staven och är här sammanställd med ett avancerat gustavianskt dörröverstycke. Här äro alltså de mjuka stilövergångarna exemplifierade, och när alla sannolikheter tala för att tapetmålarboken i sin helhet tillkommit på 1780—90-talen behöver detta alls icke utesluta att tapeten från Drottninggatan är målad ett par årtionden tidigare under rokokostilens egentliga moderid hos oss. Denna tapet är för övrigt en mera återhållen variant av så uppmärksammade ting som den berömda fågelsalen på Ekolsund och Strömsholms slots kinesiska sal, dekorationer som utförts av Lars Bolander på 1770-talet. Även sådana fylliga och rika väggfält med blommor, frukter och stora fåglar har Torsselius i sin bok (N:o 35, 36) fastän en hopklumpad tyngd och brist på rörlighet ställer dem på en annan nivå än verken av den dekorativa genrens ostridda mästare.

Tottieska malmgården på Skansen, som ursprungligen byggdes vid Bondegatan på Söder i Stockholm av grosshandlaren Charles Tottie, fick sin högklassiga gustavianska inredning på 1770-talets början. Det s. k. kafferummet intill festsalen i övre våningen är genomgående hållet i en ljus rosaton. Väggfälten i olja på väv (bild 6) ha runt den ljusa ytan en fast begränsad ram med flätmonster tillhörande den grupp av antikiserande bårder som ymnigt förekomma i gustaviansk stil. I Skogaholm finner man exempel på densamma i den gula kammaren och Torsselius har ett blad (bild 8, N:o 8) med löpande hund och ornerade rosetter, använda som i kafferummet och därjämte ett par bårdmönster i dörröverstycket. Väggfälten i kafferummet ha också ett annat av stilens stående dekorationsmotiv, en tunn blomguirland hängd i festoner

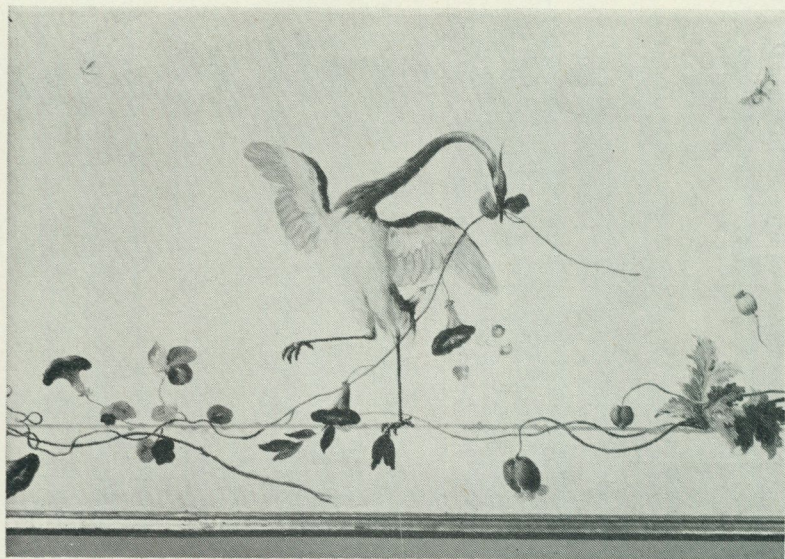
1. Väggfält från huset Drottninggatan 68, Stockholm, Nordiska museet.

2. Förlaga till tapetmålning. C. Fr. Torsselius tapetmålarbok N:o 21. Detalj.

ned från runda rosetter upptill på fältet. Här är Torsselius rik på variationer (bild 7. N:o 58; 47, 54). Återstoden av fältet lämnas antingen fri som i kafferummet, eller ock ställs en urna eller dylikt nedtill förstärkande antikintrycket men också motverkande den graciösa lätthet som behärskar dessa blomguirlander. Den Tottieska interiören är en fulländad prestation med sin lätta dekor i ljusa fält inramade i mörk boasering och verksamt kontrasterande mot ett pompösare grannskap. Gustaviansk finess i sin prydno!

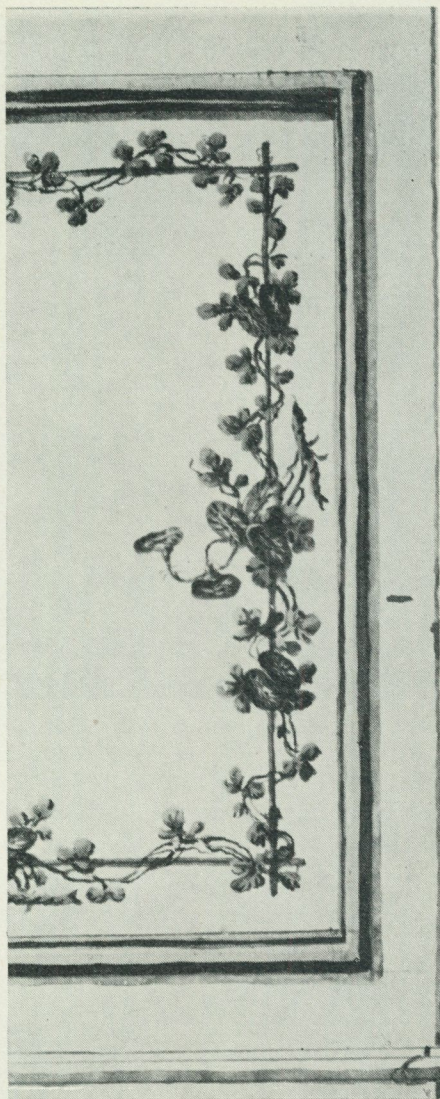
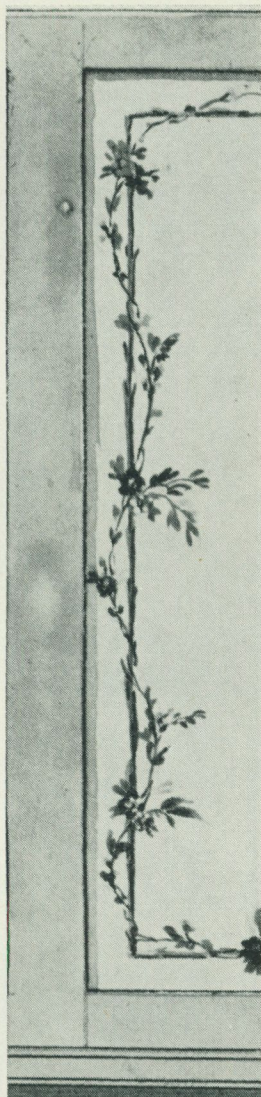
Ett rum från Krusenbergs herrgård i Uppland, som sedan länge ingått i museets samlingar, är en sengustaviansk variant med en klart avgränsad bård runt fältet och därjämte i mitten på de större fältens nedre fris en mörk figurplatta (bild 9, 10). Bårderna fyllas av kandelabermotiv, enfärgade i grönt, med vita dagar, fi-

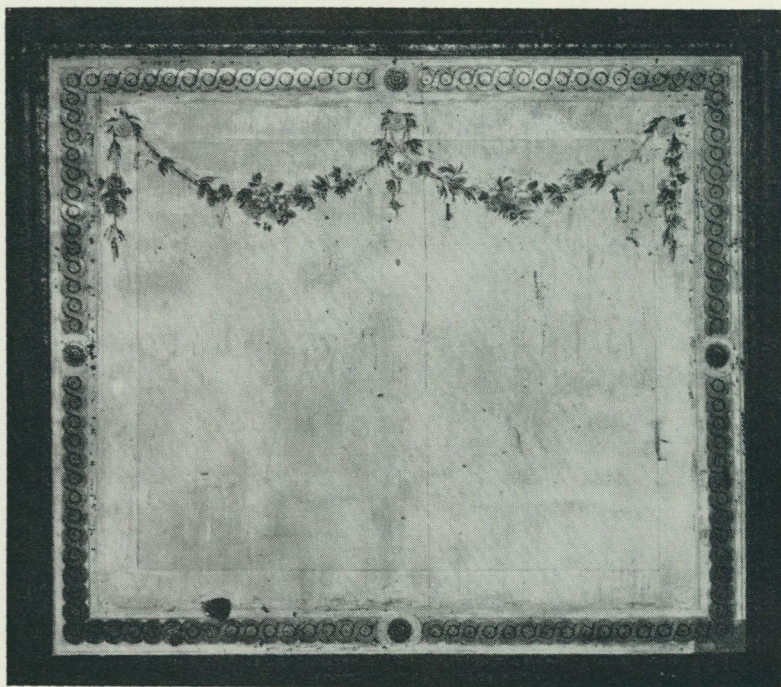
3. Detalj från tapeten från Drottninggatan 68. Nordiska museet.

gurplattornas botten är chokladbrun och väggfältens ytor kallt grå. Torsselius har flera paralleller fastän hans kandelabermotiv över lag avvika något mer från de klassiska mönstren. Samma något uppmjukade och svällda former som i Krusenbergsrummet presterar han också (bild 13. N:o 27) i bårder med grått och vitt mönster mot grön fond, eller med andra bottenfärger, blått eller rött (bild 11, 12. N:o 64, 37). Blå kammaren, Skogaholms närmsta gästrum bör ihåggommas i detta sammanhang för en kandelaberbård i ljust blått kring väggfältet, som ger en sval och inbjudande karaktär åt hela rummet.

Ett väggfält i museets samlingar, nu utställt i avdelningen för mat och dryck (bild 14), visar sengustavianska former med sitt dubbla ramverk och inlagda små vitfiguriga fält med mörk botten. Inom grå ramstycken och olivgrön ramlist ligger den yttre ornamentamen med lagerstav och hörnrosetter i vitt. Själva fältets yta är gulgrå och på den är lagd den inre ramen, en kring en smal stav lindad tunn blomranka med sin bukett nedtill och en ansats

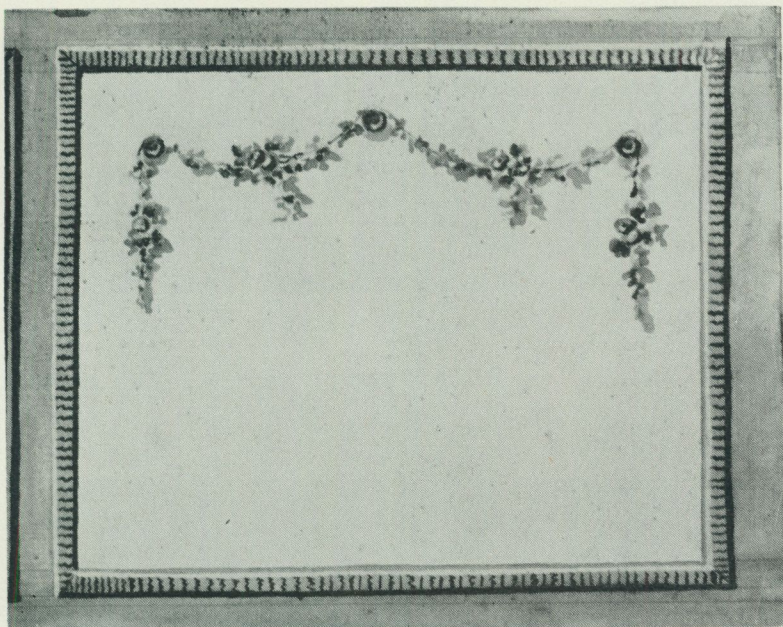
4. Bårdmotiv. Torsselius N:o 24. Detalj.
 5. Bårdmotiv. Torsselius N:o 5. Detalj.

6. Väggfält i Tottieska malmgårdens kafferum. Skansen.

till en krans upptill i mitten. Det är gustavianskt graciöst och lätt och samtidigt har det de dubbla bårderna och de i ramen inlagda småfiguriga plattorna gemensamma med den sengustavianska stilsorten. Torsselius har gott om paralleller. Ett hans väggfält (bild 15. N:o 60) betonar mer den sengustavianska tyngden, ett annat (bild 17. N:o 48) har blomslingan innanför frisen med lagerstav och ett tredje (bild 16. N:o 41) har lagerstavsfrisen interfolierad med de små figurtavlorna. Till museets tapet hör smala pilasterfält med det stora fältets bårder och ett dörröverstycke med en liten figurplatta som mittstycke inom kransar och meanderbård.

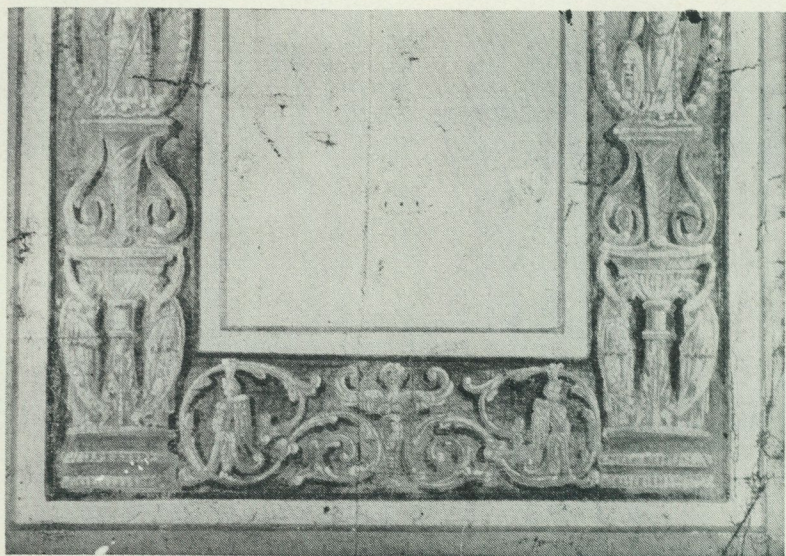
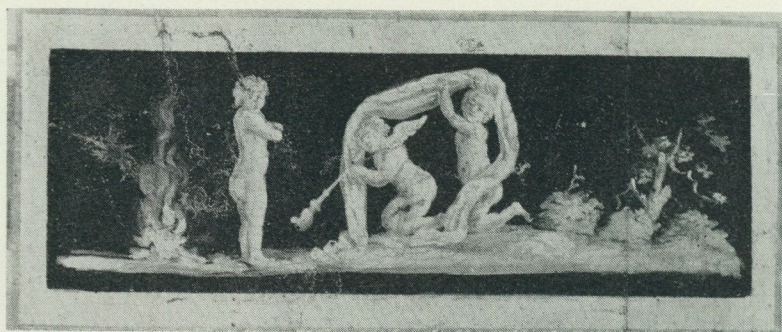
En helt genomarbetad sengustaviansk väggdekoration finnes i Julita gård i Södermanland i övervåningens salong (bild 18). Kandelaberpilastrarna ha mönster i vitt omväxlande med mörkbottnade figurplattor. Väggfälten ha mörka ramar med ljust rankmönster av en viss geometrisk fasthet i formerna, rosetter i hörnrutor-

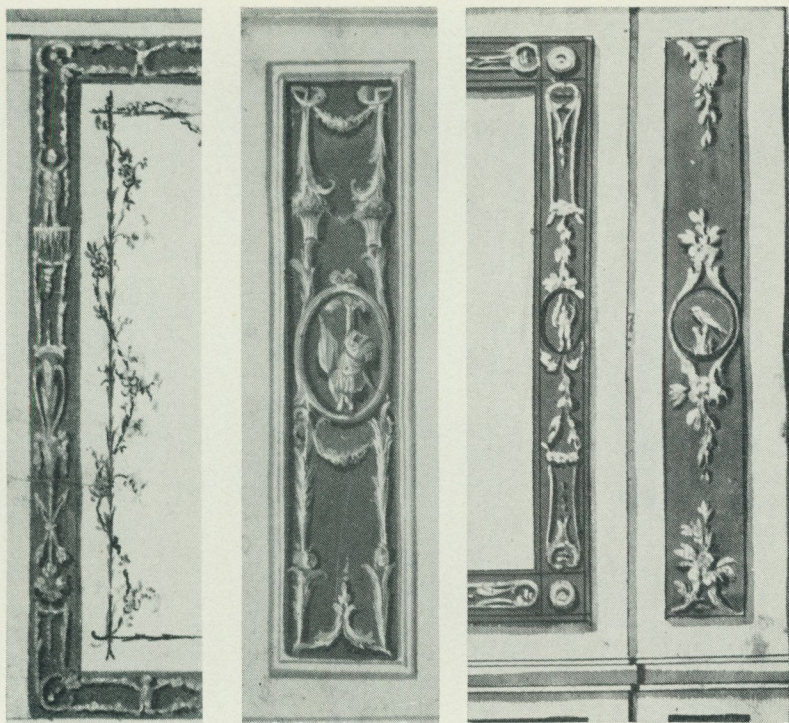
7. Väggfält. Torsselius N:o 58.

8. Bårdmönster och dörröverstycke. Torsselius N:o 8. Detalj.

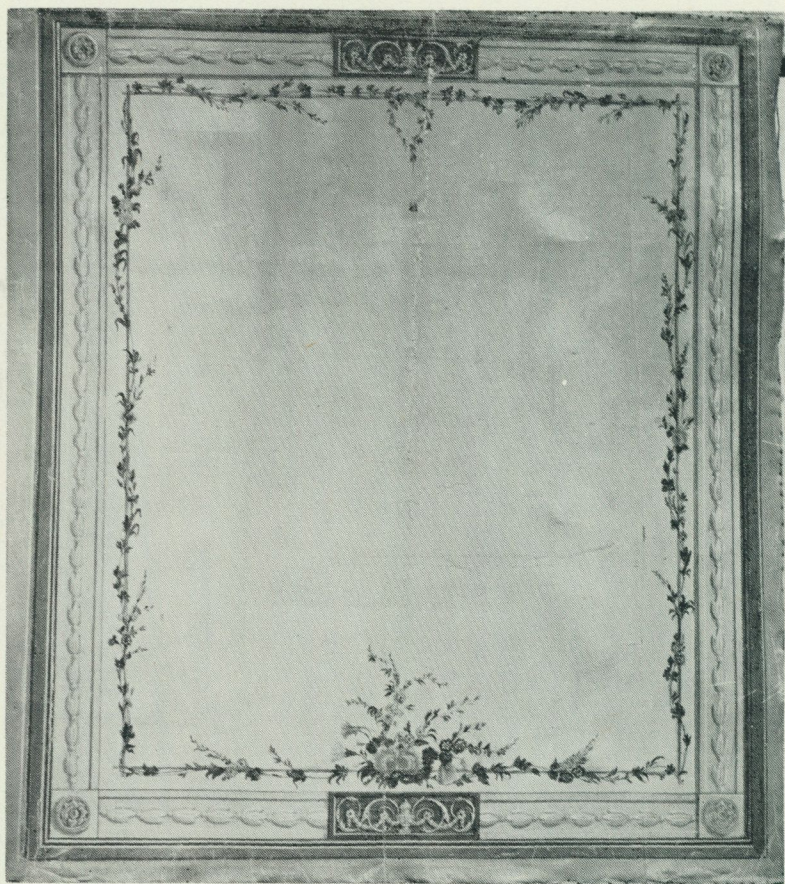

9, 10. Tapet från Krusenbergs herrgård, Uppland. Nordiska museet.

11—13. Bård- och pilastermönster. *Torsselius* N:o 64, 37, 27.

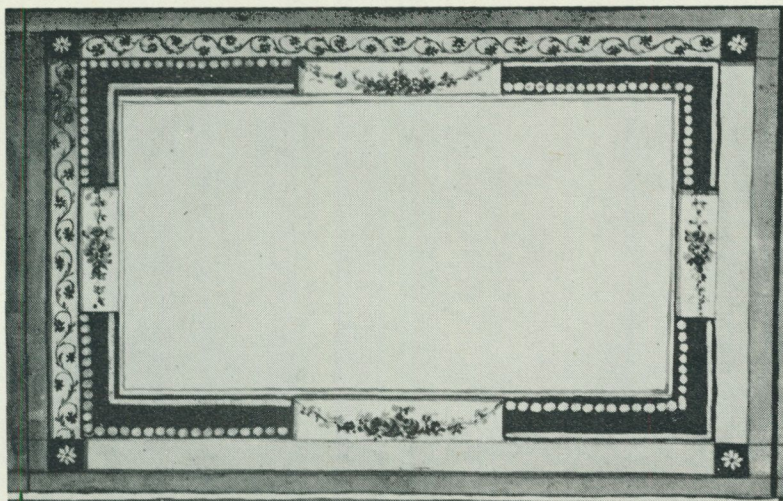
na och figurplattor på mitten både nedtill och upptill. Inom rammarna äro fälten lämnade tomma för tavelhängning. Vad *Torsselius* själv har att bjuda på inom detta område, som var det rådande modermönstret vid den tid då han målade sina akvareller, har nyss framvisats men kan kompletteras med en akvarell (bild 21. N:o 57) som är späckad med alternativ. Och även *Skogholm* har ett besläktat bårdmönster, en vinranka mellan pärlstavar kring väggfälten i röda kammaren. Vidare har *Torsselius* tapetmålarbok åtföljts av två blad (bild 19. N:o 105, 106) som äro tecknade med en yrkesornamentists skicklighet, med kandelaberpilastrar, bårdmönster och dörröverstycken med figurgrupper. Det är möns-

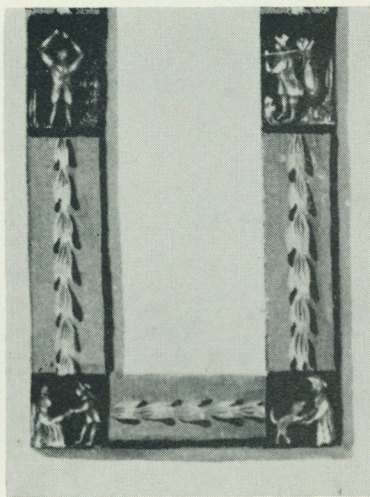
14. Väggfält. Nordiska museet, avdelningen för mat och dryck.

terteckningar av en kvalitet som tapetmåleriet i regel icke når upp till. Undantagsvis ha dock även enskilda stockholmshus kunnat uppvisa dylikt. Nordiska museet har fått en uppsättning pilastrar från huset Stora Nygatan 32 (bild 20), vilka utförts med den säkerhet i teckningen och den precisa penselföring som denna lärda stilart kräver av ornamentmålaren.

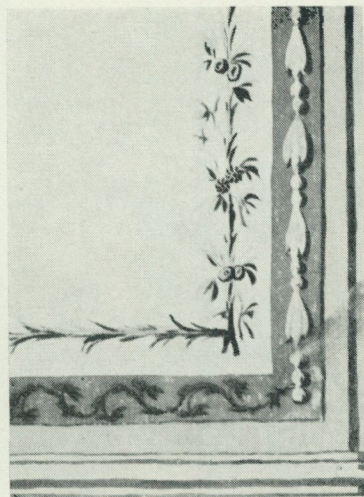
En uppräknig av jämförelser fram och tillbaka som de här gjorda kan med allt skäl bedömas som föga upplysande. Till någ-

15. Väggfält. Torsselius N:o 60.

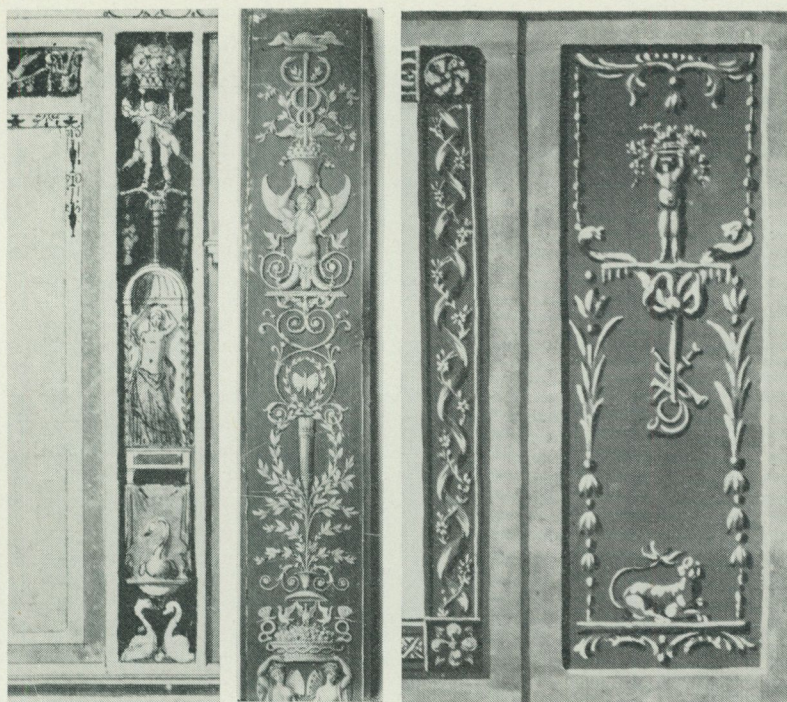
16. Bårdmotiv. Torsselius N:o 41. Detalj.

17. Bårdmotiv. Torsselius N:o 48. Detalj.

18. Salongstapeten, Julita gård, Södermanland.

19. *Pilastermönster. Torsselius N:o 105. Detalj.*
20. *Pilasterparti från huset Stora Nygatan 32, Stockholm. Nordiska museet.*
21. *Bård- och pilastermönster. Torsselius N:o 57. Detalj.*

ra påtagliga resultat i fråga om hantverkssamhörighet eller mästarenamn nå de ej. Och detta beror lika mycket på materialets allmänna anonymitet som på att området är relativt obearbetat. Ett par sidors omnämnande kan därför vara tvunget att stanna vid att blott påminna om ett ämne som dock har alla svenska hem till intressesfär. Stora samlingar äro gjorda av museerna, framför allt vid husrivningar, men just sådant material behöver lösas upp och prepareras för att avlockas sitt kunskapsinnehåll, och dylikt arbete hör i stor utsträckning till det eftersatta. Samma är för-

hållandet med fältarbetenas skördar av bilder och notiser. Redan omgrupperingen från topografisk till tapethistorisk samhörighet kostar handarbete i mängd, åtminstone där resefrukterna vuxit från högar till veritabla bergkullar. Bearbetningen kan inte heller utföras utan viss historisk kunskap och metodik. Insamling, bearbetning, publicering och — vetenskap är faktorer utan vilka allt museiarbete är förgäves.

Zusammenfassung

Tapetenmalerei aus dem Motivkreis des Dekorationsmalers Carl Fredrik Torsselius.

In kurzem gibt Verf. in der Schriftenreihe Nordiska Museets Handlingar das Tapetenmalerbuch eines Berufsmalers aus, das eine reichhaltige Sammlung von aquarellierten Mustern für Zimmerdekorationen enthält. Es kam seinerzeit direkt aus der Malerwerkstatt zum Kunsthistoriker und Sammler Christoffer Eichhorn, von ihm zum Stockholmer Nationalmuseum und ist neulich durch Tausch in den Besitz des Nordischen Museums gelangt. Carl Fredrik Torsselius (1764—1836), Meister der Stockholmer Malerzunft, hat das Tapetenmalerbuch während seiner Gesellenjahre in den achtziger bis neunziger Jahren des 18. Jahrhunderts hergestellt. Es steht in Schweden als Musterbuch eines Handwerkers in Aquarellentechnik für bedeutend grössere, mit Ölfarbe gemalte Dekorationen auf Leinwandtapeten oder Zimmerwänden so gut wie einzig da.

Torsselius' Tapetenmalerbuch bot schon lange wichtiges Vergleichsmaterial für die Forschungen des Nordischen Museums auf dem Gebiete der Zimmerdekoration des 18. Jahrhunderts. Aus dieser Periode ist eine mannigfaltige Anzahl verschiedenartiger Tapeten in schwedischen Herren- und Bürgerhäusern noch erhalten. Die lange Bekanntschaft mit dem Dokument hat es dem Museum ermöglicht, gleich nach dem Erwerb einen schon lange gehegten Plan zur ausführlichen Veröffentlichung des Malerbuchs zu verwirklichen.

Die Sammlungen des Museums von gemalten Tapeten aus dem zweiten Teil des 18. Jahrhunderts enthalten viele Produkte, die zum Vergleich mit Torsselius' Musterblättern auffordern, auch wenn direkte Übereinstimmungen fehlen. Eine Anzahl solcher Zusammenstellungen werden hier illustriert: jede Doppelseite zeigt eine Tapete aus dem Besitz des Museums und einige Beispiele aus dem Tapetenmalerbuch.